

Grundbog til historie

Olsen & Søndberg

S. 22-24,

40-42

som siden gled ind i almindelig sprogbrug. Han sagde, at et jerntæppe var ved at sænke sig ned gennem Europa, et jern-tæppe, der skilte et demokratisk Vesteuropa fra et Østeuropa, der udviklede sig til en sovjetisk interessesfære styret af kommunistiske politiregeringer. Han opfordrede til vestligt samarbejde for at standse den udvikling. Stalin reagerede skarpt på Churchills tale. Han opfattede den som en urimelig provokation. (Tekst nr. 1 og 2)

Trumandoktrinen 1947

Det var den amerikanske regering endnu ikke klar til, men det blev den i løbet af det kommende år. Situationen i Grækenland blev anledningen. Grækenland blev ikke som det øvrige Østeuropa befriet af russerne, men af englænderne, som i 1944 smed tyskerne ud af landet. Med engelsk støtte genindførtes det parlamentariske demokrati, og efter et valg tilfaldt regeringsmagten en konservativ regering.

Grækenland havde store økonomiske og sociale problemer, og en kommunistisk domineret modstandsbevægelse startede et oprør, der endte i en regulær borgerkrig. Oprørerne, der fik støtte i de kommunistisk styrede nabolande, Jugoslavien og Bulgarien, beherskede snart det nordlige Grækenland. Den engelske militære støtte var derfor afgørende for den truede græske regering.

1947 var imidlertid et skæbneår for England, for den engelske regering kom nu til den overbevisning, at landet ikke længere havde ressourcer til at fastholde sit engagement mange steder i verden. Derfor besluttede den at indstille hjælpen til Grækenland. Dette meddelte englænderne den amerikanske regering, som besluttede at overtage englændernes rolle i Grækenland. To år senere sluttede borgerkrigen med regeringssidens sejr.

Den amerikanske beslutning var ikke så enkel at tage, for den brød med en gammel udenrigspolitisk tradition. I over hundrede år havde man fulgt den såkaldte Monroe-doktrin fremsat af præsident Monroe i 1823. Ordet doktrin betyder læresætning, og i udenrigspolitisk sammenhæng betyder det en officiel erklæring om grundprincipperne i et lands udenrigspolitik. Monroedoktrinen sagde, at USA ikke ønskede at blande sig i forhold uden for det amerikanske kontinent. Til gengæld var man modstander af, at ikke-amerikanske lande blandede sig i amerikanske forhold.

de, at et
, et jern-
steuropa,
t af kom-
ligt sam-
le skarpt
ig provo-

*Præsident Truman
og udenrigsmi-
nister Marshall
diskuterer pro-
grammet for Euro-
pas genopbygning
med lederne af
det amerikanske
hjælpeprogram:
Marshall-hjælpen.
Fra venstre ses
Truman, Marshall,
Paul Hoffman og
Averell Harriman.
Foto 19/11 1948.*

til, men
n i Græ-
n det øv-
ne, som i
genind-
g tilfaldt

oblemer,
startede
a, der fik
avien og
nd. Den
n truede

den en-
det ikke
ent man-
e hjælpen
amerikan-
ernes rolle
en med rege-

at tage, for
I over
trin
læ-
et en
po-
nde
eld
de

Den 12. marts 1947 holdt præsident Truman en tale for kongressen (det amerikanske parlament, der består af to kamre, senatet og repræsentanternes hus). Heri proklamerede han en ny, aktivistisk linie i amerikansk udenrigspolitik, som siden blev kaldt Trumandoktrinen. Han sagde, at verden stod over for valget mellem to livsformer, en, der bygger på demokrati, frie institutioner og frie valg, og en, der bygger på totalitært styre hvilende på terror og undertrykkelse. Hvor frie folk blev truet af aggressive bevægelser, der ville påtvinge dem totalitære styreformer, ville USA forbeholde sig ret til at gribe ind og forsvare demokratiet. (Tekst nr. 3)

Truman var klar over, at der skulle stærke argumenter til at få flertallet af kongressen og den amerikanske befolkning med på den nye linie. Derfor fremstillede han Sovjetunionen og kommunismen som en fjende, der truede USA's og den vestlige verdens sikkerhed. Den nye linie blev accepteret, kongressen bevilgede de ønskede penge til støtte for den græske regering. Der blev også givet støtte til Tyrkiet, der havde afslået Sovjetunionens krav om militære baser ved udsejlingen fra Sortehavet.

Trumandoktrinen blev startskuddet til en ny udenrigspolitik, som blev kaldt inddæmningspolitikken. Målet var at inddæmme østblokken og forhindre kommunismens udbredelse til flere lande. Midlerne var at skabe alliancer og at yde økonomisk og militær bistand til lande, som man opfattede som truede af kommunistisk ekspansion.

Marshall-planen 1947

Genopbygningen af det krigshærgede Europa og omstillingen fra krigs- til fredsproduktion var en sej proces. Endnu i 1947 levede millioner i ruiner under sult og elendighed. Hvilken slags samfund kunne skabe en tryk fremtid? I tiden lige efter 1945 havde de kommunistiske partier i Vesteuropa større tilslutning end nogensinde før eller senere. I Italien stemte ca. 30 % af befolkningen kommunistisk, i Frankrig ca. 20 %.

Den røde hærs indsats under krigen havde skabt respekt ligesom kommunisterne indsats i modstandsbevægelserne i de tyskebesatte lande. Økonomisk var der appel i kommunismens budskab om planøkonomi med fuld beskæftigelse og social lighed styrket af mindet om den økonomiske krise i de kapitalistiske lande i 1930'erne. Endelig var mange påvirket af den efter marxistisk opfattelse videnskabeligt baserede påstand, at socialismen naturnødvendigt ville besejre og afløse kapitalismen.

I den situation besluttede den amerikanske regering at følge hensigterne i Truman-doktrinen op med anvendelse af dens stærkeste våben, nemlig landets enorme rigdom. I juni 1947 lancerede udenrigsminister George Marshall en plan om at tilbyde de europæiske lande omfattende gaver og lån med den hensigt at sætte gang i erhvervslivet. Marshall erklærede, at planen ikke var "rettet mod noget land eller nogen politisk lære, men mod hungersnød, fattigdom, fortvivelse og kaos", og at dens mål var "en genoplivelse af den arbejdende økonomi i verden, som tillader opkomsten af politiske og sociale betingelser for eksistensen af frie institutioner". (Tekst nr. 4)

Ingen kunne naturligvis være i tvivl om, at Marshall-planen var et politisk fremstød, og det satte Sovjetunionen i et dilemma. På den ene side havde landet i høj grad brug for økonomisk støtte, men på den anden side frygtede man afhængigheden af USA. Stalin endte derfor med at sige nej tak til hjælpen og tvang tilmed Polen og Tjekkosllovakiet til at gøre det samme, selv om de havde vist stor interesse for at deltage. (Tekst nr. 5)

De vesteuropæiske lande sagde ja tak til Marshall-hjælpen, som blev ydet i årene 1948-52. Modtagerlandene dannede efter krav fra USA en organisation, OEEC (Organization for European Economic Cooperation), som skulle fordele hjælpen og gennemføre en liberalisering af samhandelen mellem landene. USA forsøgte med et vist held at få OEEC-landene til at indskrænke handelen med Østeuropa.

I modtagerlandene foregik der en omfattende propaganda for Marshall-planen.

Øverst: fransk plakat: "Fælleseuropæisk samarbejde gennem Marshall-planen – For et bedre liv".

Nederst: Italiensk plakat: "Genopbygning af Europa. E.R.P. (European Recovery Program) = Fred og arbejde". Ca. 1950.

og omstillingen
Endnu i 1947
hed. Hvilken
iden lige efter
ropa større til-
en stemte ca.
ca. 20 %.
abt respekt li-
gelserne i de
munismens
og social lig-
de kapitali-
ket af den
de påstand,
sese kapita-

gering at
endelse af
m. I juni
en plan om
lån med
klærede,
politisk
"kaos", og
onomi i
tingel-

planen
dilem-
misk
heden
en og
ame,
5)
pen,
der
ro-
og
se.
d-

Ingen var i tvivl om at Marshall-hjælpen både var et politisk fremstød og et fremstød for kapitalismen, så i Østeuropa følte man sig tvunget til at sige nej tak. Demonstration i Østberlin mod Marshall-planen. Foto fra ca. 1950.

Det er en almindelig vurdering, at Marshall-hjælpen blev et meget effektivt våben i den kolde krig. Den gav de vesteuropæiske lande en økonomisk saltvandsindsprøjtning, der fik gang i det lammede erhvervsliv. Produktion og levestandard voksede stabilt i de følgende år. Også de tre vesttyske besættelseszoner modtog Marshall-hjælp, og det gav startskuddet til en voldsom økonomisk vækst, det såkaldte "Wirtschaftswunder", som yderligere satte østzonens vanskeligheder i relief.

Tyskland 1945-49

Samarbejdet mellem de fire øverstkommanderende i kontrolrådet gik fra starten skidt. Sovjetunionen og i de første par år Frankrig var interesserede i at ribbe og svække Tyskland, mens England og USA så en interesse i at få Tyskland økonomisk på fode igen. Vestmagterne ophørte snart med at levere industrierstatninger til russerne, som svarede igen med at tilbageholde madvarer fra østzonen. I 1947 sluttede USA og England deres besættelseszoner sammen, og året efter fulgte Frankrig med. Sovjetunionen forlod kontrolrådet i protest. Dermed var Tyskland i realiteten delt i to, østzonen og vestzonen.

3. Harry S. Truman: Truman-doktrinen, 1947

Uddrag fra en tale til den amerikanske kongres den 12. marts 1947. Den direkte årsag til den amerikanske præsident Trumans budskab til kongressen var en henvendelse fra den konservative græske regering, der bad om militær og økonomisk hjælp til at bekæmpe den kommunistiske partisanbevægelse, efter at Storbritannien havde erklæret, at de ikke mere havde råd til at hjælpe.

Et af de vigtigste mål for De forenede Staters udenrigspolitik er at skabe betingelser, under hvilke vi og andre nationer vil være i stand til at arbejde os frem til en tilværelse, der er fri for tvang. Dette var et fundamentalt spørgsmål i krigen mod Tyskland og Japan. Vor sejr blev vundet over lande, som søgte at påtvinge andre nationer deres vilje og livsform.

For at sikre nationernes fredelige udvikling, fri for tvang, har De forenede Stater taget ledende del i oprettelsen af De forenede Nationer. De forenede Nationer er bestemt til at gøre en varig frihed og uafhængighed for alle dets medlemmer mulig. Vi kan imidlertid ikke virkeliggøre vore hensigter, medmindre vi er villige til at hjælpe frie folk med at opretholde deres frie institutioner og deres nationale uafhængighed mod aggressive bevægelser, som søger at påtvinge dem totalitære styreformer [bifald].

Dette er ikke andet end en åben erkendelse af, at totalitære styreformer, som lægges på frie folk ved direkte eller indirekte aggression, underminere

rer grundlaget for international fred og derved De forenede Nationers sikkerhed.

Folk i mange af verdens lande har nylig fået påtvunget totalitært styre imod deres vilje. De forenede Staters regering har hyppigt protesteret mod tvang og tryk, mod krænkelse af Jaltaaftalen i Polen, Rumænien og Bulgarien. Jeg må også fastslå, at der har været en lignende udvikling i et antal andre lande.

I dette øjeblik af verdenshistorien må næsten enhver nation vælge mellem to forskellige måder at leve på. Valget er alt for ofte ikke frit.

Den ene livsform er baseret på flertallets vilje og er karakteriseret af frie institutioner, repræsentativt styre, frie valg, garantier for den personlige frihed, tale- og religionsfrihed og frihed for politisk undertrykkelse.

Den anden livsform hviler på en minoritets vilje med magt over flertallet. Den hviler på terror og undertrykkelse, en kontrolleret presse og radio, forudbestemte valg og undertrykkelse af den personlige frihed.

Jeg tror, det må være De forenede Staters politik at støtte frie folk, som gør modstand mod forsøg fra væbnede minoriteter eller tryk udefra på at undertrykke dem.

Jeg tror, vi må hjælpe frie folk til at forme deres egen skæbne på deres egen måde.

Jeg tror, at vor hjælp først og fremmest skal ske gennem en økonomisk og finansiel bistand, som er af væsentlig betydning for økonomisk stabilitet og ordnede politiske fremgangsmåder.

Verden er ikke statisk, og status

quo (: den øjeblikkelige tilstand) ikke hellig. Men vi kan ikke tillade ændringer i status quo ved krænkelse af De forenede Nationers pagt med sådanne metoder som tvang eller ved sådanne midler som politisk infiltration. Ved at hjælpe frie og uafhængige nationer til at opretholde deres frihed vil De forenede Stater styrke principperne i De forenede Nationers pagt.

Man behøver kun at kaste et blik på kortet for at se, at den græske nations overlevelse og uafhængighed er af største vigtighed. Hvis Grækenland skulle komme under kontrol af en væbnet minoritet, vil virkningen på dets nabo, Tyrkiet, blive øjeblikkelig og alvorlig. Forvirring og forstyrrelse vil antagelig spredes gennem hele Mellemøsten.

Desuden vil en udslettelse af Grækenland som uafhængig stat få dyb virkning på de lande i Europa, hvis folk kæmper med store vanskeligheder for at opretholde deres frihed og uafhængighed, mens de udbedrer krigens skader.

Det ville være en ubeskrivelig tragedie, om disse lande, som har kæmpet så længe mod en overvældende overmagt, skulle miste den sejr, de har ofret så meget for. Sammenbrud af frie institutioner og tab af uafhængighed vil ikke blot være ulykkelig for dem, men for hele verden. Mismod og sandsynligvis nederlag vil hurtigt blive de nabofolks lod, som kæmper for at opretholde deres frihed og uafhængighed.

Hvis vi undlader at hjælpe Grækenland og Tyrkiet i denne skæbnetime, vil virkningen blive langtrækkende for Vesten som for Østen. Vi må gribe til øjeblikkelig og beslutsom handling.

Jeg anmoder derfor Kongressen om at bevillige et beløb på 400 mill. dollars som hjælp til Grækenland og Tyrkiet for perioden, der slutter d. 30. juni 1948. (...)

Foruden denne kapital beder jeg Kongressen billige, at amerikansk civil og militært personel sendes til Grækenland og Tyrkiet efter disse landes begæring for at hjælpe med ved genopbygningen og for at overvåge brugen af sådan finansiel og materiel hjælp, som bliver leveret. Jeg anbefaler også, at der gives bemyndigelse til instruktion og træning af udvalgt græsk og tyrkisk personel.

Endelig beder jeg Kongressen give mig en bemyndigelse, der tillader den hurtigste og mest effektive brug af de varer, forsyninger og kapital, som bliver vedtaget.

Hvis mere kapital eller yderligere bemyndigelse skulle blive nødvendig for de formål, der er angivet i dette budskab, skal jeg ikke tøve med at bringe sagen for Kongressen. Om denne sag må den udøvende og lovgivende del af styrelsen arbejde sammen.

Det er en alvorlig kurs, vi slår ind på. Jeg ville ikke anbefale den, hvis alternativet ikke var endnu alvorligere [spredt bifald].

De forenede Stater bidrog med 341 milliarder dollars for at vinde Den anden Verdenskrig. Dette var en investering i verdens frihed og verdensfreden. Den hjælp, som jeg anbefaler til Grækenland og Tyrkiet, andrager lidt mere end en tiendedel af 1 % af denne investering. Det er kun sund fornuft, at vi skal beskytte denne investering og sikre, at den ikke var forgæves. De

totalitære styreformers sæd bliver næret af sult og nød. Den spredtes og vokser i fattigdommens og stridens onde jordbund. Den når sin fulde vækst, når folks håb om en bedre tilværelse er afgået ved døden. Vi må holde dette håb i live.

De frie folk i verden ser hen til os om hjælp til at fastholde deres frihed. Hvis vi vakler i vor ledelse, bringer vi verdensfreden i fare, og vi vil sikkert bringe vor egen nations velfærd i fare. Et stort ansvar er lagt på os ved begivenhedernes hurtige udvikling. Jeg er sikker på, at Kongressen vil møde dette ansvar på den rigtige måde [bifald].

Truman fik bevilget det ønskede beløb, som bl.a. blev brugt til militær hjælp til den græske regerings kamp mod den kommunistiske guerilla. Amerikanske soldater sammen med græske regeringstropper ved den albanske grænse. Foto fra januar 1948.

4. George Marshall: Marshall-planen, 1947

Uddrag fra en tale af Den amerikanske udenrigsminister George Marshall på Harvard Universitetet i Boston den 5. juni 1947. Marshall-planen lå i direkte forlængelse af Trumans tale den 12. marts.

Folk i dette land er langt borte fra de plagede egne af jorden, og det er var skeligt for dem at forstå situationen og de følger, den fører med sig for de folk som længe har lidt, og virkningen af disse følger på deres styre i forbindelse med vore anstrengelser for at fremme freden i verden.

I vor undersøgelse af kravene for en genrejsning af Europa var det fysiske tab af liv, den synlige ødelæggelse af byer, fabrikker, miner og jernbane korrekt vurderet, men det er blevet klart gennem de sidste måneder, at denne synlige ødelæggelse sandsynligvis var mindre alvorlig end forrykningen af den europæiske økonomis helindre struktur. De sidste ti års betingelser har været yderst abnorme. De feberagtige forberedelse til krig, og de endnu mere feberagtige opretholdelse af krigsanstrengelserne opslugte allsider af den nationale økonomi. Måske skinen er kommet i forfald eller er blevet helt forældet. Under det egenmægtige og destruktive nazistyre blev faktisk ethvert muligt foretagende spændt for den tyske krigsmaskine. Langvarige handelsforbindelser, private institutioner, banker, forsikringsselskaber og rederier forsvandt gennem tab af kapital, nationalisering eller ved simp-